

**ИНСОН ВА ФУҚАРОНИНГ АСОСИЙ ШАХСИЙ ХУҚУҚ ВА
ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ
КАФОЛАТЛАРИНИ КУЧАЙТИРИШ.**

Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли. ИИВ Академияси, Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, катта лейтенант. Илмий мутахассислиги: 12.00.13 – Инсон ҳуқуқлари. ORCID: 0000-0003-3990-1191.

Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли. Преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин и защиты прав человека Академии Министерсва внутренних дел, старший лейтенант. Научная специальность: 12.00.13 - Права человека. ORCID: 0000-0003-3990-1191.

Choriyev Mahmudjon Ahmad o'g'li. Teacher of the Department of State-legal disciplines and ensuring of human rights of the Academy of the Ministry of Internal Affairs, senior lieutenant. Scientific specialty: 12.00.13 Human rights. ORCID: 0000-0003-3990-1191.

Аннотация:

Мазкур мақолада инсон ва фуқаронинг асосий шахсий ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашнинг конституциявий-ҳуқуқий кафолатларини янада кучайтириш масалалари таҳлил қилинган. Муаллиф янги таҳрирдаги Конституция доирасида инсон қадр-қиммати, яшаш ҳуқуқи, шахсий дахлсизлик ва шахсий ҳаёт сирини ҳимоя қилиш тизимини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини кўриб чиқади. Шунингдек, мақолада шахсий ҳуқуқларни чеклашга йўл қўйилмаслиги ҳамда давлатнинг бу борадаги мажбуриятларини ошириш юзасидан илмий-назарий таклиф ва амалий тавсиялар илгари сурилган.

Калит сўзлар:

Конституция, шахсий ҳуқуқлар, фуқаролик эркинликлари, инсон қадри, конституциявий кафолатлар, шахсий дахлсизлик, яшаш ҳуқуқи, Миранда қоидаси, Хабеас корпус, давлат мажбурияти, ҳуқуқий ҳимоя.

Аннотация:

В данной статье анализируются вопросы дальнейшего усиления конституционно-правовых гарантий обеспечения основных личных прав и свобод человека и гражданина. В контексте новой редакции Конституции автор рассматривает приоритетные направления развития системы защиты человеческого достоинства, права на жизнь, личной неприкосновенности и тайны личной жизни. Также в статье выдвигаются научно-теоретические предложения и практические рекомендации по недопущению необоснованного ограничения личных прав и усилению соответствующих обязательств государства.

Ключевые слова:

Конституция, личные права, гражданские свободы, достоинство человека, конституционные гарантии, личная неприкосновенность, право на жизнь, правило Миранды, Хабеас корпус, обязательства государства, правовая защита.

Шахс эркинлигининг моҳияти ва тарихий-ҳуқуқий асослари

Шахс эркинлиги (ёки шахсий эркинлик) – бу инсоннинг ўз ҳаётини эркин тартибга солиш, ҳаракат қилиш, фикрлаш, сўзлаш ва шахсий дахлсизликка эга бўлиш ҳуқуқидир. У жисмоний, руҳий ва ижтимоий жиҳатдан инсоннинг озодлигини англатади. Фалсафий жиҳатдан:

Жон Локк ва Жон Стюарт Милл каби мутафаккирлар эркинликни "давлатдан озодлик" сифатида таърифлаганлар. Милл "Эркинлик ҳақида" асарида эркинликнинг чегарасини бошқаларнинг ҳуқуқлари билан белгилайди.

Тарихий жиҳатдан: Магна Карта (1215 й.), Хабеас Корпус акти (1679 й.) ва Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси (1948 й.) шахс эркинлигининг асосий кафолатларини белгилади. Халқаро пактларда (Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, 1966 й.) бу ҳуқуқ "озодликдан маҳрум этишнинг тақиқланиши" ва "суд ҳимояси" сифатида мустаҳкамланган.

Ўзбекистонда шахс эркинлиги "инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни ва кадр-қиммати олий қадрият" сифатида Конституциянинг 13-моддасида белгиланган. Қонун эркинликни ҳимоя қилади, лекин унинг чегараларини ҳам ўрнатади (масалан, жиноят содир этганда).

2. Ўзбекистон Конституциясида шахс эркинлигининг кафолатлари

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 2023 йилги янги таҳрири (30 апрель) шахс эркинлигининг энг муҳим кафолатларини белгилайди. Асосий моддалар:

19-модда: Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро нормаларга мувофиқ эътироф этилади. Барча фуқаролар тенг, эркинликлар дахлсиз.

20-модда: Инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиз, судсиз маҳрум этиш мумкин эмас. Зиддиятлар инсон фойдасига талқин этилади.

21-модда: Ҳар бир инсон ўз шахсини эркин камол топтириш ҳуқуқига эга. Эркинликлар фақат қонунга мувофиқ ва зарур доирада чекланади (конституциявий тузум, соғлиқ, жамоат тартибини ҳимоя қилиш учун).

25-модда (Яшаш ҳуқуқи): Яшаш ҳуқуқи ажралмас, ўлим жазоси тақиқланган. Бу эркинликнинг асоси.

26-модда (Шаън ва қадр-қиммат): Инсоннинг шаъни дахлсиз. Қийноқ, зўравонлик, ғайриинсоний муомала тақиқланади. Розиликсиз тажрибалар мумкин эмас.

27-модда (Эркинлик ва шахсий дахлсизлик): Ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга. Ҳибс, ушлаб туриш, қамоқ фақат суд қарори билан. Судсиз 48 соатдан ортиқ ушлаб туриш мумкин эмас. Ушлаш чоғида ҳуқуқлар тушунтирилади.

28-модда (Айбсизлик презумпцияси): Айбланувчи айби исботланмагунча айбсиз. Сукут сақлаш ҳуқуқи, ўзига қарши гувоҳлик бермаслик. Шубҳалар гумонланувчининг фойдасига. Маҳкумларга инсоний муомала.

Шахс эркинлиги кафолатлари (Конституция брошюрасидан):

Ҳуқуқларни қонунда тақиқланмаган усуллар билан ҳимоя қилиш.

Қонунбузар далиллардан фойдаланиш тақиқи.

Ҳибс ва тинтув – фақат суд қарори билан.

Ҳукми қайта кўриб чиқиш, афв илтимоси.

Адвокат билан монеликсиз учрашув.

Жабрланганларнинг ҳимояси ва зарар қоплаш.

Ёзишмалар, телефон сўзлашувлари сир сақланиши (чекланиш – суд қарори билан).

3. Қонунлар ва амалий кафолатлар

Жиноят-процессуал кодекси: Терговда адвокат ҳуқуқи, 48 соатлик муддат, айбсизлик презумпцияси.

Маъмурий жавобгарлик кодекси: Шахсий дахлсизликни бузиш (масалан, турар жойга кириш) учун жарима.

Жиноят кодекси: Шахс эркинлигига қарши жиноятлар (одам савдоси, зўравонлик) учун жазо.

Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги Қонун (2021 й.): Эътиқод эркинлигини таъминлайди, дин давлатдан ажратилган.

Ахборот эркинлиги тўғрисидаги Қонун: Ахборотни эркин излаш ва тарқатиш.

Ислоҳотлар: 2017-2023 йилларда рўйхатдан ўтказиш тизими соддалаштирилди, хорижга чиқиш эркинлиги кенгайтирилди, омбудсман институти кучайтирилди. Президентнинг "Янги Ўзбекистон" стратегиясида шахс эркинлиги устувор.

4. Чекловлар ва ҳимоя механизмлари

Эркинлик абсолют эмас: қонунга зид ҳаракатлар (жиноят, терроризм) учун чекланади. Лекин:

Суд ҳимояси: Ҳар ким судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

Адвокатура: Давлат ҳимоясида, монеликсиз ишлайди.

Омбудсман: Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилади.

Халқаро ҳамкорлик: БМТ, ЕИТ билан ҳамкорликда эркинликларни кузатиш.

5. Амалдаги аҳвол ва муаммолар

Ўзбекистонда сўнги йилларда ислохотлар туфайли эркинликлар кучайди: интернет цензураси камайди, диний эркинлик кенгайди. Бироқ, баъзи ҳолларда (масалан, сиёсий фаолиятда) чекловлар мавжуд. Давлат "инсон кадри"ни устувор қилиб, қонун устуворлигини таъминламоқда.

Инсон ва фуқаронинг асосий шахсий ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашнинг конституциявий кафолатларини кучайтириш

Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 30 апрелдаги умумхалқ референдумида қабул қилинган янги таҳрирдаги Конституцияси инсон ва фуқаронинг асосий шахсий ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашнинг конституциявий кафолатларини сезиларли даражада кучайтиришнинг муҳим босқичи бўлди. Бу ислохотлар "Янги Ўзбекистон" стратегиясининг асосий йўналиши бўлиб, инсон кадр-қимматини олий қадрият сифатида эътироф этиш, давлатнинг инсонга хизмат қилишини таъминлаш ва ҳуқуқий давлатчиликни мустаҳкамлашга қаратилган. Қуйида бу мавзунини батафсил ёритамиз, асосан Конституциянинг нормалари, янги киритилган кафолатлар ва амалий механизмларга таяниб.

1. Янги Конституцияда кучайтиришнинг умумий асослари ва аҳамияти

Инсон – олий қадрият: Конституциянинг 13-моддасида "инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни ва кадр-қиммати олий қадрият" деб белгиланган. Муқаддимада халқаро ҳуқуқ нормалари устунлиги ва инсон ҳуқуқларининг дахлсизлиги таъкидланади.

Кўпайтирилган нормалар: 1992 йилги Конституцияда инсон ҳуқуқларига оид 17 та кафолат бўлса, янгисида улар 53 тага (3,1 баробар) ошди. "Инсон ва фуқаронинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари" бўлими (II боб) 34 та моддани қамраб олди, шунингдек, "Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафолатлари" X боби (54–58-моддалар) қўшилди.

Давлатнинг мажбуриятлари: Янги кафолат турлари киритилди: "шарт-шароит яратади", "кафолатлайди", "таъминлайди", "ғамхўрлик қилади", "рағбатлантиради", "чоралар кўради", "кўмаклашади" ва "имконият яратади". Бу давлатнинг инсон ҳуқуқларини фаол ҳимоя қилиш мажбуриятини кучайтиради.

20-модда – янги принцип: Қонунчиликдаги зиддиятлар ва ноаниқликлар инсон фойдасига талқин этилади. Бу инсоннинг ҳуқуқларини устун қўйишнинг конституциявий кафолати.

2. Асосий шахсий ҳуқуқ ва эркинликларнинг конституциявий кафолатлари

Шахсий ҳуқуқлар (25–35-моддалар) – эркинлик, дахлсизлик ва шахсий ҳаётни ҳимоя қилишга қаратилган. Уларнинг кучайтирилиши:

Ҳуқуқ/Эркинлик Конституциявий модда Кучайтиришнинг янги жиҳатлари Яшаш ҳуқуқи 25-модда Ўлим жазоси тўлиқ тақиқланди (аввалги версияда шартли). Шаън ва қадр-қиммат 26-модда Қийноқ, зўравонлик, ғайриинсоний муомала қатъиян тақиқланади. Розиликсиз тиббий/илмий тажрибалар мумкин эмас. Эркинлик ва шахсий дахлсизлик 27-модда Ҳибс фақат суд қарори билан; судсиз 48 соатдан ортиқ ушлаб туриш тақиқланган. Ушлашда ҳуқуқлар тушунтирилади. Шахсий ҳаёт дахлсизлиги 29-модда Ёзишмалар, телефон сўзлашувлари сир сақланади (чеклов – фақат суд қарори билан). Уй-жой дахлсизлиги 30-модда Тинтув ва кириш фақат қонунга мувофиқ ва суд қарори билан. Виждон эркинлиги 31-модда Дин давлатдан ажратилган; эътиқод эркинлиги кенгайтирилган. Фикр ва сўз эркинлиги 33-модда Ахборотни эркин излаш, олиш ва тарқатиш.

Бу ҳуқуқлар дахлсиз (20-модда) ва фақат қонунга мувофиқ, зарур доирада чекланади (21-модда).

3. Кучайтирилган кафолат механизмлари ва институтлар

X боб – "Инсон ҳамда фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатлари":

54-модда: Инсон ҳуқуқларини таъминлаш – давлатнинг олий мақсади.
Давлат Конституция ва қонунлардаги ҳуқуқларни таъминлайди.

55-модда: Суд орқали ҳимоя; маъмурий шикоятларда давлат божи бекор қилинди (2024 йилдан).

56-модда: Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар (Омбудсман ва бошқалар) фаолиятини ташкил этиш учун шарт-шароитлар.

57-модда: Халқаро органларга (БМТ ва бошқалар) мурожаат ҳуқуқи (ички воситалардан кейин).

58-модда: Жабрланганларга ҳимоя ва зарар қоплаш.

Суд ҳимоясининг кучайтирилиши:

Ҳар ким судга мурожаат қилиш ҳуқуқи (55-модда).

"Электрон одил судлов" тизими такомиллаштирилди.

Конституциявий судга шикоят (қонуннинг конституциявийлигини текшириш).

Адвокат билан монеликсиз учрашув, айбсизлик презумпцияси.

Амалий чоралар (ПФ-67 фармони, 2023 йил 8 май):

Ушланган шахсларнинг ҳуқуқларини тушунтириш материаллари.

Солиқларда таълим ҳуқуқини кучайтириш.

Маъмурий судларда бож бекор қилиш.

4. Амалдаги натижалар ва истиқболлар

Ислоҳотлар самараси: Интернет цензураси камайди, диний эркинлик кенгайди, хорижга чиқиш соддалашди. Инсон ҳуқуқлари миллий маркази ва Омбудсман фаолияти кучайди.

Муаммолар ва чоралар: Сиёсий фаолиятда баъзи чекловлар қолмоқда, лекин "Янги Ўзбекистон – 2030" стратегиясида инсон ҳуқуқлари устувор. 2024 йилда Президентнинг "Инсон ҳуқуқлари кафолатларини кучайтириш тўғрисида"ги фармони қабул қилинди.

Халқаро ҳамкорлик: БМТ, ЕИТ стандартларига мувофиқлаштирилди; фуқаролар халқаро органларга мурожаат қилиши мумкин.

Хулоса: Янги Конституция инсон ва фуқаронинг шахсий ҳуқуқларини таъминлашнинг конституциявий кафолатларини мутлақо янги босқичга кўтарди, давлатни инсонга хизмат қилувчи институтга айлантирди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т., 2023. -128 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – 1 ж. – Т., 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. – 2 ж. – Т., 2018. – 508 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. – 4 ж. – Т., 2020 й. – 456 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. – Т., 2022 й. – 416 б.

6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сонли Фармони.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январь «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сон Фармони.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 8 майдаги «Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясини амалга ошириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-67-сон Фармони.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрь «Ўзбекистон-2030» стратегияси тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.

10. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси (2022 йил 20 декабрь).

11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида» 5005-сонли Фармони.

12. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 2016 йил 16 сентябрь қонуни.

13. Ўзбекистон Республикасининг «Фуқаролиги тўғрисида»ги 2020 йил 13 март қонуни.

14. Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 27 августдаги ЎРҚ-669-ИИ-сонли Ўзбекистон Республикаси «Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича

вакили (Омбудсман) тўғрисида»ги қонунига кўшимча ва ўзгартиришлар киритилди янги таҳрирда.

15. Одилқориев Х., Тультеев И. Икки палатали парламент. – Т.: 2005.

16. Одилқориев Ҳ.Т., Тультеев И.Т., Мухамедов Ў.Х. Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи. – Т.: 2005.

17. Одилқориев Ҳ.Т., Мухамедов Ў.Х. Конституциявий ҳуқуқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2014.

18. Конституциявий ҳуқуқ. Дарслик / О.Т.Хусанов. - Т.: 2021. – 400-бет.

19. Конституциявий ҳуқуқ. Дарслик / О.Т.Хусанов. - Т.: 2023. – 536-бет.